Joseph Wresinski: Szegények egyháza. Gilles Anouil beszélget Joseph atyával

Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2010, ford. Kakusziné Kiss Gabriella.

1956. július 14-én egy francia pap – Joseph Wresinski (1907–1988) – kimegy egy Párizs környéki nyomornegyedbe. Maga is nagyon szegény sorból származik. A tervezett három hónap helyett egész életére ott marad. Az ő életinterjúja a kötet, amelyben tiszta és eltökélt hangon szólal meg ismét az emlékeztető, amit egy hónappal a II. Vatikáni Zsinat megnyitása előtt XXIII. János pápa egy rádióinterjúban kimondott: az Egyház a szegények egyháza.

A könyv eredeti címe provokatívabb a magyarnál: *Les pauvres sont l'Église* – „Az Egyház – a szegények". Ez az azonosítás fontos: „Az Egyház nem pusztán közösséget vállal a legszegényebbekkel. Ő maga a legszegényebbek összessége" (38). A tétel tehát legalább annyira szól arról, hogy mi az Egyház, mint arról, hogy kik a szegények: „az Egyház éppúgy, mint Jézus és a szegények, teljesen kiszolgáltatott minden pénzügyi, politikai és ideológiai hatalomnak" (43), sőt, „egy napon újra ki kell majd nyilvánítania magáról, hogy nem más, mint a világ söpredéke" (49). Végső alapja ennek az, hogy Jézus értünk szegénnyé lett, és ez – bár ennek historizáló kifejtése (194) a mai bibliakritika fényében túlzásnak tűnik – a jelenséget a 2Kor 8,9 hatástörténetébe helyezi.

A teológiai alapkérdések inkább a könyv első harmadában szerepelnek, a továbbiakban a társadalmi és politikai vonatkozásokról esik szó. Wresinski atya egyértelmű álláspontot fejt ki arról, hogy miért nem csatlakozott a marxizmushoz. Ragaszkodik a követelményhez, hogy a szegényekkel élve valóban „belőlük kiindulva" gondolkodjunk, és ne helyettük. Nagyon érdekes a fejezet a felszabadítás teológiájáról (335–372), amelyben fenntartásokat fogalmaz meg: valóban a legszegényebbek öntudatát képviselik-e? Munkájába kezdettől fogva bekapcsolt önkénteseket is, az ő bemutatásuk talán a könyv legszebb oldalai. Így jön létre az ATD Quart Monde (ATD: *Aide à Toute Détresse*, ld. www.atd-quartmonde.org) civil szervezet, amellyel mintegy „az Egyházon kívül is az Egyházat építették" (261). A szervezet komoly teljesítménye, hogy sikerült ráirányítania a figyelmet a „Negyedik Világ" létezésére: a jóléti társadalmat kísérő mélyszegénységre. 1992 óta az ő kezdeményezésük nyomán október 17-ike a szegénység elleni küzdelem világnapja.

Az utolsó fejezet a szerzetesség helyét mérlegeli, mint amely több ponton is kapcsolódik a szegényekhez, és ez az összhang csendül fel a záró mondatokban is: „Az ember haszontalannak érzett imája, az a meg nem hallgatott, meg nem értett, el nem fogadott imádság, amely által mégis üdvözül az ember: ezek ők, a szemlélődők az Egyházban. Ilyen értelemben ők a legszegényebbek imája, a szegények pedig az Egyház."

Várnai Jakab OFM

Szabó Ferenc: Krisztus és egyháza Pázmány Péter életművében

Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya – L'Harmattan, Budapest 2012. /Jezsuita Könyvek, Isten és tudomány – Pázmány Irodalmi Műhely, Tanulmányok 11./

Kosztolányi Dezső 1920-ban lelkes és érző eszszét szentelt a *Nyugat* hasábjain *A magyar próza atyjá*nak (*Nyugat* 13 [1920/19–20], 911–917; interneten: http://epa.oszk.hu/00000/00022/00281/). Így írt: „Ha őt [Pázmányt] forgatom, nem érzem a nyelvújítás szükségességét, nem látom azt a hiányt, melyre egy század múlva, a XVIII. század elején döbbentek rá azok, akik tővel-heggyel új feladatokhoz akarták törni nyelvünket. […] Pázmánynak nem volt szüksége a nyelvújításra, mert maga újította a

nyelvet, még pedig helyesen, szőrmentében, nem erőszakkal, a népnyelv gazdagságából és saját termőerejéből. Ahol ő szólalt meg, ott világosság támadt." A tanulmány második részében hozzátette még: „Lehetetlen nem éreznem, hogy Pázmány magyar. Nemcsak nyelvénél és szavainál fogva, melyekre mindörökre rásütötte fémjelzését, de gondolkozása és lelkialkata jogán is, mely – túl minden nyelven – azt tanúsítja, hogy rokon az itt élőkkel, vérét, agysejtjeit ugyanazok a táplálékok fűtötték, melyek mieinket, kik hasonló területen és éghajlati viszonyokon nőttünk fel."

A magyar teológia évszázados adóssága és terhe, hogy egyáltalán megszülessen. A nagyok, akiket magyar teológusként megnevezünk, valójában inkább összegzők, tanítók, az általános hittudomány olvasói és a diákok, a magyar érdeklődők számára lefordítói és egybefoglalói. Két igazán őseredeti teológus elme mégis feltűnik előttünk: Pázmány és Prohászka. Történelmünk fintora, hogy végül mindketten főpapként, országos vállalások hordozóiként, társadalmi és kulturális szolgálattevőkként teljesítették be életüket, s eközben a megkezdett teológusi pályát nem mindig tudták arra a tökélyre vinni, amelyet munkálkodásuk más, hallatlanul értékes területein felmutatni képesek voltak. Ám Kosztolányit olvasva fel kell vetnünk a kérdést: ha ez az „istentelen jezsuita" (a nagy költő így idézi fel a pozsonyi országgyűlés egy protestáns szónokának a szavait) valóban ekkora életművet hagyott hátra mint *író*, mint *a magyar próza atyja*, s ha ezt az örökséget már annyian és annyiszor vizsgálták, akkor miként lehet, hogy a *papot*, a *teológust* nem kutattuk mi, akiknek ez elsődleges feladata lenne? Miért ez a borzalmas Pázmány-felejtés? Talán ha munkához látnánk, ráébredhetnénk, hogy *a magyar teológiának* szintén ez a végtelenül mély gondolkodású, kiforrott érvelésű és elkötelezett esztergomi érsek *az atyja*. Hogy az irodalmi nyelv és a sajátos helyi teológia együtt születik, formálódik, azon nem lenne szabad csodálkoznunk – a spanyolok Avilai Nagy Szent Teréz (a spanyol irodalom védőszentje) és Keresztes Szent János okán régóta tisztában vannak ezzel az igazsággal.

Így tehát nem túlzó azt állítanunk, hogy a magyar katolikus teológiának hallatlan nagy adóssága van. Amikor Pázmányt elkönyveli ellenreformátorként vagy katolikus újítóként, amikor besorolja az egyháztörténetbe, de kifelejti a teológiatörténetből, amikor prózáját vagy retorikáját elemzi, de nem jut el a hittitkok megragadásának, a személyes teológiának a felfejtéséig, tulajdonképpen vakvágányon jár. Elveszíti azt, ami a leginkább sajátja kellene, hogy legyen, míg odafordul valami felé, amit a nyelvtudomány, az irodalomtörténet vagy éppenséggel a történetírás avatottabb és szakmailag megalapozottabb módon fel tud dolgozni. Arról már nem is szólva, hogy ezáltal szörnyű hiátus keletkezik: Pázmány, a teológus, a jezsuita, a pap, a hívő és gondolkodó keresztény elvész a szemünk elől, s marad egy író, egy államférfi, egy közéleti szereplő, egy történelmi személyiség. Kevés, fájdalmasan és veszedelmesen kevés ez. Még a két világháború között született, egyháziak által írt Pázmány-tanulmányok sem segítenek sokat, hisz azok is inkább irodalmi szempontból közelítik meg munkásságát (ld. Sík Sándor). Érdekes módon hiába került megjelentetésre Pázmány összes műve már az előző századfordulón (hét kötet magyar, hat kötet latin szövegkiadás, kétkötetnyi levelezés), mégsem indult meg az ezáltal már hozzáférhető anyag mélyreható teológiai és teológiatörténeti feldolgozása.

Amikor tehát évtizedekkel ezelőtt Őry Miklós, majd előbb vele együtt, halála után pedig immár egyedül Szabó Ferenc jezsuita elkezdte *Pázmány ébresztését*, nagy, de mindenképpen szükségszerű munkába fogtak. Végül P. Szabó *A teológus Pázmány* című írásában elénk tárta a fiatal grazi professzor munkásságának, előadásainak összegzését, elhelyezését a „nagy" teológia keretében. Csakhogy a mű ezzel nem ért, nem

érhetett véget, hiszen egyrészt nyilvánvaló volt, hogy ezek a latin nyelvű munkák jelentették a későbbi magyar nyelvű írások tulajdonképpeni alépítményét, megalapozását; másrészt pedig (és ebből kiindulva) bennük rejlik az a kulcs, amelynek segítségével a későbbi írásokat, prédikációkat *teológiai* szempontból lehet értékelni.

Szabó Ferenc új kötetével – *Krisztus és egyháza Pázmány Péter életművében* – így tehát együtt vizsgálta már a grazi (latin) és a későbbi (magyar) Pázmány-hagyatékot, mindezt teológusként téve meg. A krisztológia és ekkleziológia központi szerepe nemcsak azért megalapozott, mert a korban bontakozó (Bellarmin által jelentősen befolyásolt) apologetika *demonstratio christiana*ja és *catholica*ja kiemelt témát képez, hanem azért is, mert a magyar teológus alapgondolata, teológiai kvintesszenciája ezen a téren ragadható meg a leginkább.

Ha az európai teológia Trentói Zsinat utáni körképét nézzük, s ebben próbáljuk meg elhelyezni a későbbi esztergomi érseket, könnyen megtaláljuk a viszonyítási pontokat. Egyrészt a nagy kegyelemtani viták (a domonkos és jezsuita iskola), másrészt az egyháztanban kibontakozó, részben krisztológiai természetű kérdések (Bellarmin mellett gondoljunk itt Valenciai Gergelyre, Francisco Suárezre és Gabriel Vazquezre) hallatlanul elevenné és termékennyé teszik ezt a kort. Bár a katolikus teológiai karok viszonylag gyorsan túllépnek ezen az érán, a Trentói Zsinatot és az I. Vatikánumot összekötő korszak puszta Tamás-ismétlésként vagy harcos egyházközpontú teológiai vagdalkozásként, elzárkózásként és kártékony „lemaradásként" történő leírásával semmiképpen sem érthetünk egyet. Épp a krisztológia és az egyháztan mutatja, mennyire nem puszta ismétlésről, vagy éppenséggel álló frontháborúról van itt szó, hanem sajátos kreativitásról és (Pázmányra is jellemzően) egészen eklektikus hittudományi építkezésről. Talán épp a barokk teológia hiányos és nem kielégítő ismerete, valamiféle kulturális és történeti ellenérzés is közrejátszhat abban, hogy napjainkban gyér a recepciója e kornak – s ezzel együtt a teológus Pázmánynak is.

Szabó Ferenc monográfiájában – felidézve a kutatás kezdeteit – épp ezért azzal kezdi, hogy elhelyezi Pázmányt kora teológiájában, s igyekszik megrajzolni fejlődését a *Diatriba*tól egészen a *Prédikáció*kig (33–63). E kép természetesen nem lehetne teljes a már fentebb is említett barokk mesterek bemutatása nélkül (67–82). Különösen is érdekes és hasznos annak a kérdésnek a feszegetése, hogy ez a kor miként viszonyult a középkori örökséghez, kiemelten az Aquinóihoz (78k).

A kötet II. (legterjedelmesebb) része a pázmányi krisztológiát vizsgálja az ágostoni örökségtől indulva a tamási hatásokon át egészen a megváltástan és a megigazulás tematikájáig, külön kitérve arra, hogy a hittitkok miként jelennek meg a prédikációkban (85–303). Anélkül, hogy a részletekbe belemennénk, ki kell emelnünk, hogy a klasszikus kérdések vizsgálata terén Pázmány önálló gondolkodást és teológiai észjárást mutat fel. Tiszteli a tekintélyeket, de nem szolgálja ki és nem másolja őket. Nagyon elgondolkodtató ilyen szempontból a megtestesülés vizsgálata (132–137 és 137–152). Érdekes látni, hogy a magyar jezsuita miként tud felülemelkedni a *cur Deus homo* kérdés anzelmi determináltságán, ami uralta a kor teológiai körképét (a bűnért való engesztelés mint a megtestesülés oka), s visszanyúl addig a szintig, ahol Iréneusz vagy éppen Ambrus krisztológiája csodálatos mélységre jut el, amikor felmutatja az egész teremtés krisztocentrizmusát, kiemelve, hogy az Ige megtestesülése nem pusztán a bűnnek a következménye, hanem abban Krisztus primátusa válik megragadhatóvá. Kifinomultan elemez, megkülönbözteti a változást *(mutatio)* és a mozgást *(motio)* Isten kapcsán, megmutatja, hogy a megtestesülésben az isteni jóságnak és szeretetnek a megnyilvánulását kell látnunk. Ily módon egyébiránt a pázmányi krisztológia előremutat

a XX. század francia teológiája felé, amely nagy hatást gyakorolt a II. Vatikánum tanítására. Öröm tapasztalni, hogy Szabó Ferenc ebben a megközelítésben elemzés alá veszi Pázmány (elsődlegesen Karácsonyhoz és Húsvéthoz, Pünkösdhöz) kötődő prédikációit. Míg az irodalomtörténészek inkább a moralizáló vagy hitvitázó beszédekre összpontosítanak, ezekben a homíliákban kibontakozik az esztergomi bíboros teológiai elmélyültségének a gyakorlati alkalmazása: misztagogikus módon tárja hallgatói elé a megtestesülés és megváltás valóságát.

A III. rész az egyháztannal foglalkozik (307–374). Itt legelőször megint egy jól ismert leegyszerűsítés ketrecéből kell kitörni. Világos, hogy a kor nagy kérdése ez volt: Melyik Krisztus *igaz* Egyháza? Ám tévednénk, ha úgy vélnénk, hogy itt semmi másról nincs szó, mint a katolikus igazvolt protestánsokkal szembeni (és az ő kárukra történő) hangoztatásáról. Az alapvető vizsgálati pont a Szentírás és az Egyház (Hagyomány) viszonyának elemzése. Eközben azonban Pázmány – kevéssé hangoztatott tény ez – távolságot vesz a pápai tekintélyt középpontba helyező Bellarminótól (328), vagy akár a Trentói Zsinat nyomán elterjedt nézettől, amely számára az *unitas* egyenértékű a *Romanitas*szal. Egyházdefiníciójának sarkköve, hogy az „igaz hit vallása" és „a külső szakramentomok szolgáltatása" tartja egybe a „győlekezetet". Az igaz hit az embereket „láthatatlanúl eggyé teszi", de ezzel együtt az Egyházban a híveknek „külső jelek" és „Isteni szolgálatok formája-által látható-képpen-is egybe kell kötöztetniök" (333). Mint látható, finom, de világos a hangsúlyeltolódás, amelynek gyökere úgy Pázmány személyes élettörténetében, mint a sajátos magyar helyzetben keresendő. Végső soron P. Szabó fel tudja mutatni, hogy Pázmányban akár még az ökumenikus útkeresés egyháztanának egyik képviselőjét is tisztelhetjük.

A kötet *Postscriptum*a (375–448) megnyitja a további kutatás távlatait: utal a személyes (jezsuita) lelkiség fontosságára Pázmány művében, és felvázolja e XVII. századi *magyar teológia* időszerűségét is, olyan témákat vonultatva fel, amelyek a közelmúlt hittudományában (P. Teilhard de Chardin, Y. Congar stb.) és a II. Vatikánumon, illetve az azt követő tanítóhivatalban különös fontosságra tettek szert. A monográfiát értékes és alapos bibliográfia zárja (447–465), amihez kapcsolódóan Pázmány műveinek összefoglaló táblázatát s egy hasznos névmutatót is találunk.

Szabó Ferenc Pázmány-kötete egyszerre összegzés és kapunyitogatás. Egybefogja elmúlt évtizedek kutatómunkáját, s előre mutat a mind alaposabb teológiai tanulmányok felé. Rá kell ébrednünk, hogy Pázmány kincse a még mindig teljességgel meg nem született magyar teológiának, olyan forrás és gyökér, amelyhez vissza kell nyúlnunk. Ugyanakkor azt is át kell éreznünk, hogy ez az örökség nemcsak kivételes katolikus (felekezeti), hanem mélyen keresztény (ökumenikus) értékkel is bír. Ha ezek után lesznek teológusok, akik szemináriumok keretében, előadások során *ébresztik a teológus Pázmányt*, ha lesznek fiatalok, akik lelkesen viszik tovább a hittudományi vizsgálódás és értelmezés stafétáját, ha ez a hatalmas munka, amelyet Szabó Ferenc eddig végzett, kapuja lesz a jövendő nemzedékek kutatásainak, akkor e monográfia célt ért. Bízunk benne, hogy így lesz, hisz bizonyosak vagyunk abban, hogy ennek így kell lennie.

Török Csaba

Robert Spaemann: Erkölcsi alapfogalmak

Egyházfórum, Pécs, 2001, ford. Maleczki József.

Szekularizált korunkban különösen is fontos a filozófiai etika, hiszen az értelmes és mély párbeszéd lehetőségét nyújtja másként gondolkodó embertársainkkal. Ha igaz, hogy léteznek példásan erkölcsös, azonban nem vallásos emberek

– márpedig létezésük aligha tagadható –, akkor az ő nézőpontjukat is komolyan kell vennünk. Keresztény gondolkodásunkban már századokkal ezelőtt tér nyílt a kimondottan filozófiai etikára, hiszen amint a természetes teológia jogosan kutatja az istenkérdést pusztán az emberi ész természetes képességeire hagyatkozva, hasonlóképpen vizsgálható az erkölcsi jó is. Korunk első pillantásra az erkölcsi relativizmus, következésképp az erkölcsről szóló filozófiai diskurzus ellehetetlenülésének kora. Ugyanakkor mégis találkozhatunk olyan kortárs gondolkodókkal, aki az erkölcsi komolyságot és a filozófiai elmélyültséget képesek termékeny módon összekapcsolni egymással.

Ilyen az 1927-ben született Robert Spaemann, aki alighanem a római katolikus világ egyik legjelentékenyebb mai filozófusa. 2006-ban XVI. Benedek pápa meghívására Castel Gandolfóban a természettudomány, a filozófia és a hit kapcsolatáról értekezett. Hazájában, Németországban különösen is az ökológiával és a bioetikával kapcsolatos megnyilatkozásait a legkülönbözőbb világnézetek és politikai pártok képviselői veszik figyelembe. Így például a német zöldek parlamenti frakciójának kérésére hozzászólt az őssejtkutatáshoz.

Magyar nyelven eddig ezen egyetlen könyvecskéje olvasható, mely a Bajor Rádióban 1981 januárjában és februárjában elhangzott előadássorozatának szövegeit tartalmazza. A nyolc fejezet az erkölcsi jó viszonylagossága, a nevelés, az igazságosság, cél és eszköz kapcsolata, a lelkiismeret, a feltétlen, végül pedig a lelki nyugalom kérdéseivel foglalkozik. A tárgyalás végig a megalapozó elméleti etika és az alkalmazott etika kazuisztikája között mozog eleven, mégis meggondolkodtató stílusban.

Amint címe is mutatja, e kis könyv néhány valóban alapvető erkölcsi fogalmunk értelmét akarja megvilágítani. Nem föltételezi olvasójától sem a morálfilozófiai szakszókincs, sem a bölcselettörténet alapos ismeretét. Kimondott célkitűzése inkább az, hogy rávezessen bennünket arra, miként lehet és érdemes alapvető erkölcsi fogalmainkról, mindannyiunk életét érintő fontos kérdésekről (el)gondolkodni.

Jóllehet a szerző hitét gyakorló keresztény, könyve kimondottan filozófiai etika kíván lenni. Kiindulópontja ezért nem a kinyilatkoztatás, s módszere sem az erkölcsteológusé, hanem elsősorban az európai filozófiai hagyományra s az emberi erkölcsi tapasztalatra támaszkodik. Írása mégsem szakad el a keresztény hagyománytól, bátran hoz példákat belőle, melyeket megvilágít, illetve szellemesen új megvilágításba helyez. Tudatosan nem lépi át a filozófiai etika határait, csak éppen komolyan veszi az erkölcsi tapasztalatot, amelyből természetes módon a valláserkölcs sem zárható ki.

Robert Spaemann könyvét jó szívvel ajánlhatjuk az etika és filozófia tanárai mellett mindazoknak a gondolkodó kereszténynek – köztük lelkipásztoroknak, hitoktatóknak és szülőknek –, akik nem sajnálják idejüket az egyik legszebb és legrégibb emberi tevékenységre: azaz szívesen eltöprengenek a jóról.

Bakos Gergely OSB

Schwendtner Tibor: Husserl és Heidegger. Egy filozófiai összecsapás analízise

L'Harmattan – Magyar Daseinanalitikai Egyesület, Budapest, 2008.

Edmund Husserl (1859–1938) és Martin Heidegger (1889–1976) munkássága a XX. századi filozófia legnagyobb szellemi teljesítményéhez tartozik, hatásában mindkettő szinte fölmérhetetlen. Schwendtner Tibor, a Miskolci Egyetem tanára monográfiájában arra vállalkozott, hogy az egykori mester és tanítványa összetett, igen sok filozófiai kérdést érintő kölcsönös bölcseleti viszonyát meghatározza. Tanulmánya ezért nemcsak magyar nyelven számít újdon-

ságnak, hanem a fenomenológia nemzetközileg igencsak kiterjedt szakmai közösségében is.

Az összehasonlítás fő tárgyi szempontjai a tudományos megalapozása, az önazonosság, szabadság, történetiség összefüggései és a metafizikai hagyományhoz való viszony. Mindezekhez, különösen az utóbbihoz szorosan kapcsolódik a szerző munkahipotézise: minden teljességre törekvő filozófia szükségszerűen tartalmaz olyan *töréspontok*at, amelyek a szóban forgó filozófia mélyén rejtező belső ellentmondásokat testesítik meg egyúttal elfedve azokat (14–17). Olyanok ezek, akár Escher képeinek sajátos pontjai, ahol az egész látvány értelmes összefüggése megbicsaklik: az egyes részletek önmagukban értelmesek, összeillesztve az egész térszerkezet mégis megcsúfolja a józan észt. Hasonló módon egy-egy filozófiai építménynek is lehetnek olyan kulcsfogalmai, amelyek rejtett többértelműséget tartalmaznak – komoly feszültségeket okozva evvel az egész gondolati szerkezetben. Azonban az ilyesfajta *fedőfogalmak* töréspontjai mégsem hibának, hanem szükségszerű jelenségnek tekintendők – éppenséggel a végsőkig vitt gondolati erőfeszítés jelei. Következésképp a „filozófiai erő" az ilyesfajta fedőfogalmakban testesül meg, megértésük ezért a szóban forgó filozófia mélyebb megértéséhez vezet.

Husserl és Heidegger e szempontból kiinduló vizsgálata azért is sokat ígér, mivel mindkettőjükre jellemző a már elért eredmények szüntelen gyökeres újragondolása. Ugyanakkor, jóllehet fenomenológusként kifejezetten metafizikaellenes álláspontról, tehát a spekulációt elutasítva az emberi tapasztalat elemzéséből indulnak ki, a filozófia teljességigényéről mégsem mondanak le, s ilyen értelemben szükségszerűen kapcsolódnak a metafizikai hagyományhoz.

A bevezetés után a tanulmány első, legrövidebb részében Husserl és Heidegger filozófiai vitájának dokumentumait tekinti át. A következő, leghosszabb rész az álláspontok tematikus összevetésére vállalkozik: a két gondolkodó munkásságának gondolati töréspontjait veszi közelebbről szemügyre a szerző, majd tárgyalja a filozófia teljességigénye és annak véges megvalósulása közötti feszültséget. A töréspontok végig jelenlévő vizsgálódási szempontjára példa Husserl esetében a transzcendentális ego (134–147), Heideggernél pedig az emberi ittlét (147–159) fogalma. Az utolsó, igen izgalmas rész a vizsgálódás filozófiai tanulságait kívánja megfogalmazni. Schwendtner itt gondolkodik el azon a kérdésen, vajon mi lehet valódi filozófiai hozadéka saját munkájának, mi lehet a töréspontok munkahipotézisének igazi bölcseleti haszna. Vállalkozásában valójában az újkori filozófiában legalább Kant óta égetően fontos kérdés, az emberi végesség filozófiájának kérdése forog kockán.

A szerző egyértelműen kiáll a rendszeres gondolkodás igényessége (276–277) s amellett, hogy a gondolati törések kutatása nagyobb tudatosságot adhatna a mai filozófiának. Ugyanakkor önreflexiójában legalábbis mintha elsikkadna a bölcseleti lényegi életvonatkozása, jóllehet művéből kiderül, hogy az emberi élet kérdéseit Husserl és Heidegger egyaránt fontosnak tartotta. Bár e könyv nem könnyű olvasmány (a nem szakfenomenológus bölcselőnek sem), megéri a fáradságot. Két fontos gondolkodó munkásságában segíthet elmélyedni, egyúttal a filozofálás céljának, értelmének és határainak kérdéseit feszegeti.

Bakos Gergely OSB

Mezei Balázs: Karácsony az Andok felett

Kairosz Kiadó, Budapest, 2010.

Karácsony és filozófia – első pillanatra egymást kizáró fogalmaknak tűnhetnek, melyek ellentéte minden további nélkül besorolható volna a hit és értelem kultúránkban immár több évezredes feszültsége történetébe. Csakhogy Mezei Balázs karácsonyi kötetében épp erről van szó: a hívő értelem, egyben saját kultúránk történetéről, e

közös történelem értelméről, sőt az értelem történetéről. Arról, hogy ünnepeinknek csakúgy, mint szavainknak és bölcseletei fogalmainknak értelmes története van és jövője lehet. *Értelmes*, mert mindez elmond nekünk valamit a világról, benne magunkról, segít kiigazodni életünkben. Ugyanakkor *történet*ről beszélünk, melynek adottsága mintegy kívülről jön s lep meg bennünket – már amennyiben a bölcsesség igazi barátjához, avagy becsületes fenomenológushoz méltó módon elég bátrak vagyunk, és nem utasítjuk eleve vissza az adottságot. Pontosan azért, mert bízhatunk abban, hogy az éppen adottban, az adódóban – abban tehát, ami adódik, ami adja magát – a magát nekünk adó valóságban értelmet találhatunk. E recenzió némileg botladozó bevezetése máris tanúskodik Mezei Balázs egyik oly alapmeggyőződéséről, amely egyébként a filozófus szerző egész munkásságából kiolvasható: hit és értelem, bizalom és bírálat, befogadás és elemzés, elköteleződés és szabadság, múlt és jövő, régi és új, ünneplés és előretekintés sokszínű, egymást (az olykor fölszínes szembeállításokon túl) kölcsönösen föltételező és átjáró szerves kapcsolatáról. Ama valóságról, amelyről a szerző megfogalmazásában az igazi gondolkodás tesz vallomást: az adódásról, a magát (újra meg újra) adó valóságról, az adottnak és az adódónak ama mélyebb egységéről, melyről, meglehet, csak vallani lehet.

Mezei Balázs esszéi ebben az értelemben *gondolati vallomások:* nem rejtik véka alá a szerző hívő elköteleződését, azonban ez a legkevésbé sem jelent számára kibúvót a gondolkodás komoly föladata alól. Az áthagyományozott igazságot meg kell érteni – s ez mindig újabb gondolati munkát jelent. Az önmagát adó valóság adottsága így állandó kihívást jelent a gondolkodás, kiváltképpen a hívő, a valóságban bízó gondolkodás számára. A kihívás azonban nemcsak egyszerűen a múltból – a kultúrából, régi eredetű fogalmainkból vagy éppenséggel a ránk hagyományozott ünnepből – származik, hanem egyben jövőnkből s jövőnkért szól felénk. A valóság valódiságának föltárása nem lehet zárt e jövő előtt, máskülönben sem múltját nem értheti, sem jelenében nem állhat helyt.

A szerző gondolkodása a kötetben mindvégig személyes marad – legyen szó az ünnep egykori és mai értelme kapcsán akár Benczúr Gyula festményéről, a csodáról, a háborúról, a történetiségről vagy látszólag olyan távoli tárgyról, mint például az ideológia. E vallomás a gondolkodás megújuló titkának elkötelezett gondolkodó tanúsága – magáról a gondolkodásról, annak eredetéről, céljáról és tárgyáról, a magát újra meg újra adó valóságról.

Az igen különböző és sokszínű írások tárgykörét nem volna könnyű röviden összefoglalni. Eszembe jut, amint a szerző néhány hónapja dedikálta egy másik kötetét hozzátéve: *„Nem ez a fontos, hanem maga a gondolkodás."* E kijelentése nyomán e recenzió Mezei Balázs nyomában kísérelt meg gondolkodni. Mert kötete gondolkodásra hív minden olvasót – akár az Andok felett, akár itthon, Magyarországon. Karácsonykor és az esztendő minden napján. A bölcsesség igaz szerelmeseként.

Bakos Gergely OSB

A recenziók szerzői

VÁRNAI JAKAB ferences szerzetes, teológus, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola rektora, a Fundamentális Tanszék vezetője; varnai.jakab@sapientia.hu

TÖRÖK CSABA katolikus pap, az Esztergomi Hittudományi Főiskola oktatója; cstorok@gmx.net

BAKOS GERGELY bencés szerzetes, filozófus, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Filozófia Tanszékének vezetője; bakos.gergely@sapientia.hu